

Türk Dil Kurumu Yayınları

VIII. ULUSLARARASI TÜRK DİLİ KURULTAYI

22-26 Mayıs 2017

II. CİLT

Ankara, 2021

GÜRCÜ HARFLİ TÜRKÇE İNCİL

*Maia MESKHIDZE**

Bir dilin varlığını gösteren, onunla kültür birikimi oluşturan, dil ve kültür malzemelerini gelecek nesillere aktaran en önemli unsurlardan biri yazıdır. Milletler, dillerini kaydetmek için çeşitli yazılar kullanmışlardır. Bu milletlerden birisi de Türklerdir. Türklerin tarih boyunca kullandığı alfabeler arasında Göktürk, Uygur, Arap, Kiril, Latin, İbrani, Yunan, Ermeni, Gürcü alfabeleri yer almaktadır. Bu alfabelerle verilmiş eserler dünyanın değişik merkezlerinde yer almaktadır. Bu merkezlerden birisi de Gürcistan'dır. Gürcistan Bilimler Akademisi Elyazmaları Enstitüsü'nde Arap alfabesiyle yazılmış çok sayıda Türkçe eserin yanı sıra Gürcü alfabesi ile yazılmış eserler de bulunmaktadır¹.

İnsanlık tarihinde oluşan dil, ağız yoluyla çıkan seslerini gösteren harflerin kararlaştırılmış bir sıraya göre dizilmiş harf sistemine alfabe denir. Genellikle alfabeler ortalama 25-33 sembolden oluşur. Alfabeler yazı sistemlerini oluşturur. Gürcü Alfabesi, günümüzde dünyada kullanılan 14 yazı sisteminden birisidir. Beşi ünlü yirmi sekizi ünsüz olmak üzere otuz üç harften oluşmaktadır. Gürcü alfabesi var olduğundan itibaren üç aşamalı dönem geçirmiştir. Asomtavruli, Gürcü Dilinin en eski yazı sistemi olup el yazmalarında M.Ö. ki yüzyıldan beri kullanılmaktaydı. Nuskhuri yazı dili Gürcü Alfabesinin gelişiminin ikinci aşamasıdır. Asomtavrulinin grafikten geliştirilerek ortaya çıkmış halidir. Nuskhuri "Nuskha" kelimesinden türemiştir. "Nuskha"-Sulkhan-Saba Orbelianin Sözlüğünde hızlı yazım anlamındadır. Nuskhuri yazı dili sonraki dönemlerde Nuskha-Khutsuri olarak adlandırılmıştır. Khutsuri Asomtavruli ile Nuskhurinin ortak adıdır. Nuskhuri yazısıyla yazılmış ilk eserler IX. yüzyılda bulunmaktadır. Bu yazı sistemi XVIII yüzyıla kadar devam etmektedir. Mkhedruli, bugünkü Gürcü Alfabesinin adıdır. XI yüzyıldan itibaren kullanılmakta ve Khutsuriden Arap Yazı stili ve kaligrafisinden etkilenip gelişmiştir.

* Öğretim Görevlisi, Kafkas Üniversitesi Kafkas Dilleri ve Edebiyatları Bölümü, Kars, maikom76@hotmail.com

¹ Ts. Abuladze, M. İluridze, Türkçe Yazmalar Kataloğu, Tbilisi, Kvirioni Yay. 2004, s. 8

Mkhedruli yazısı basit olup harf şekilleri dikey, yuvarlak ve bir bütünlükle yazıyı oluşturur. Bazı Harfler Asomtavruli şeklini halen korumaktadır.²

İncil tarih boyunca tüm dünya dillerine olduğu gibi zaman zaman Türkçeye de çevirisi yapılmış kutsal kitaplardandır. Osmanlı Devleti zamanında Arap harfli Osmanlı Türkçesiyle yazılmış İncil tercümelerinin yanı sıra Grek Harfli İncil tercümeleleri de vardır. Gürcistan’da yazılmış Gürcü harfleriyle Türkçe İncil çevirisi pek bilinmemektedir. Bu çalışmada Gürcistan’da yer alan Türkçe İncil tanıtılmaya çalışılacaktır.

Tanıtılmaya çalışılacak olan el yazması Türkçe İncil’in bilinen iki nüshası mevcuttur. Bu nüshalardan biri, müellif nüshası olduğu tahmin edilen ve kimin tarafından yazıldığı bilinmeyen, Zugdidi İl Bilimsel Müzesinde yer alan, 27 Eylül 1739 tarihli nüsha olup ismi zikredilen müzede 894 envanter numarası ile kayıtlı, toplam 405 sayfadan ibaret olan nüshadır. Asıl metin Gürcistan Devleti tarafından koruma altına alınmıştır. Söz konusu metin üzerinde birkaç sayfa fotokopi alınmasının dışında çalışmaya müsaade edilmemektedir. Bu yüzden burada asıl metin değil ondan istinsah edilmiş nüshadan yararlanılmıştır. Asıl nüsha üzerine Prof. Dr. Murman Beltadze³ tarafından bir çalışma yapılmıştır. Söz konusu çalışmada genel olarak ses ve şekil bilgisine dair bazı örnekler gösterilerek incelenmiş olup metnin tam transkripsiyon çevirisi yapılmamıştır.

Bilim dünyasına tanıtılmaya çalışılan ve müellif nüshasından daha sonraki bir tarihte istinsah edildiği bilinen ikinci nüsha, Tiflis Milli Arşivi’nde 401 katalog numarasında, “İsa’nın Dört Bölümlü Tatarca Çevrilmiş İncili” adıyla kayıtlı, Gürcü Mkhedruli Alfabesiyle kaleme alınmıştır. Müellif nüshasının kopyası olan bu nüsha, dört bölümden ve toplam 367 sayfadan oluşmaktadır. Bu nüsha, 23×18 ebatlarındaki bir kağıda siyah mürekkeple yazılmıştır. Metnin dış kapağı, tahtanın üzerine geçirilmiş koyu gri bir bezle kaplanmıştır. Bu nüsha, asıl nüshadan 1881 yılında Dekanoz Davit Gambaşidze’nin isteği üzerine Papaz Aleksi Bakradze tarafından istinsah edilmiştir.⁴ Çalışmada yararlanılan Bakradze nüshası olup tarafımızca üzerinde doktora tez çalışması Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Prof.Dr. Muharrem DAŞDEMİR gözetiminde yapılmaktadır. Tezin adı “Gürcü Harfli Türkçe İncil (inceleme, metin, dizin ve tıpkı basım)” olup tarafımızca yapılmaktadır.

2 https://ka.wikipedia.org/wiki/%E1%83%A5%E1%83%90%E1%83%A0%E1%83%97%E1%83%A3%E1%83%9A%E1%83%98_%E1%83%93%E1%83%90%E1%83%9B%E1%83%AC%E1%83%94%E1%83%A0%E1%83%9A%E1%83%9D%E1%83%91%E1%83%90,10.08.2016

3 M. Beltadze, “XIII. Yüzyıl Gürcü Transkripsiyonlu Türkçe Eser”, **Tiflis Devlet Üniversitesi Yay.**, C. 121, Tiflis 1967, s. 125-163

4 Gürcistan Milli Arşiv El yazmaları Kataloğu, N 401, s. 54

Bildiride Gürcü harfli Türkçe İncil'in imla özelliklerinden kısaca bahsedilecektir. Eserin imla özelliklerinden bahsedilirken, Gürcü Alfabesine uygun bir şekilde yazılmaya dikkat edilmiştir.

Gürcü Alfabesi	Türkçe Transliteras- yonu			
ა	a		ს	s
ბ	b		ტ	t
გ	g		უ	u
დ	d		ფ	p
ე	e		ქ	k
ვ	v		ღ	ğ
ზ	z		ყ	q
თ	t		შ	ş
ო	i		ჩ	ç
კ	ķ		ც	ts
ლ	l		ძ	dz
მ	m		წ	ts'
ნ	n		ჭ	ć
რ	o		ხ	h
ს	p		ჯ	c
ტ	j		ჰ	h
უ	r		ჟ	h

İmla özellikleri

a) Ünlü Yazılımı

-a- > -e-: იელ ieğ/ *ayak* (333/5), აიეღარი აიეღლარი/ *ayakları* (224/14), იენინა ienina/ *yanına* (120/12)

e- > a-: აბად abad/*ebedi* (349/13), აგერ ager/*eğér* (32/17), ალამ alam/*alem* (90/9), ადათ adat/*adet* (355/19), აფენდი apendi/ *efendi* (272/16), ავალ aval/*evvel* (16/11), აქმადუნ akmadun/*ekmedin* (259/2), ათაგინა atagina/*eteğine* (212/14), ათმაგ atmag/*ekmek* (307/8) აქსუგ aksug/*eksik* (143/10),

-e- > -a-: კანთდან kantdan/*kentten* (69/3), სალამათ salamat/*selamet* (179/1), კარამათ karamat/*keramet* (33/10), ათრაფინა atrapina/*etrafına* (52/15), ბარაქათ barakat/*bereket* (284/12), ჯანათ canat/*cennet* (32/14), ჯაჰანამ cahanam/*cehennem* (30/5), ბან ban/*ben* (182/13), ჰამან haman/*he-*

men (3/22), ნა *na/ne* (241/11), სას *sas/ses* (56/11), მან *man/men* (73/13), შაჰრა *şahra/şehre* (269/8), მამლაქათინდა *mamlakatinda/memleketinde* (3/18), გარაქ *garak /gerek* (174/4), ჩანგალ *çangal/çengel* (59/5), გონდარურ *gon-darur/gönderir* (343/13), გეჯა *geca/gece* (181/9), ნეჯა *neca/nece* (303/18), ფარდასი *pardasi/perdesi* (167/13), ოზგა *ozga/özge* (76/6), გოზალ *gozal/güzel* (82/1), გუნაშ *gunaş/güneş* (156/17), ნერადა *nerada/nerede* (168/12), ოგნა *igna/iğne* (144/1)

-i- > -i-: Gürcücede *ı* sesi olmadığı için çoğu durumlarda ya *i* sesi kullanılmış ya da hiç yazılmamıştır.

აჯი ალადადი *aci ağıladı/acı ağıladı* (273/19) ადამლარი *adamlari/adamları* (76/5), ადი *adi /adı* (102/8) არასინდა *arasinda/arasında* (137/6) ბაჯისი *bacisi/bacısı* (331/1) ბაღიშლადი *bağışladı/bağışladı* (168/9), ბაშინი *başini/başını* (46/8), კისა *kisa/kısa* (123/3), ოლმამიშ *olmamış/olmamış* (155/6), თანიდილარ *tanidilar/tanıdılar* (283/6), ოშილ *işiğ/ışık* (209/5)

-i- > ø: ჩაღრნზ *çağ[r]n[z]/çağırınız* (76/14) ჩრად *ç[r]ağ/çırak* (87/17), დრლურ *d[r]lur/dirilir* (170/1), დაღლმიშ *dağlmiş/dağılmış* (27/4), დრი *d[r]i/diri* (216/5), ჰაზრ *haz[r]/hazır* (360/12), ოხნდა *iç[r]nda/içinde* (117/10), ნშან *n[ı]şan/nişan* (226/13), რზა *r[r]za/rıza* (30/6), სღმაზ *s[ı]ğmaz idi/sığmaz idi* (366/9), სღრ *s[ı]ğr/sığır* (242/6), სნარსზ *s[ı]nars[ı]z/sınarsınız* (151/11), ურლმიშ *ur[ı]lmiş/vurulmuş* (119/1), ზნდანა *z[ı]ndana/zindana* (11/19), ხიმათქარა *h[ı]tmatkara/hizmetkara* (188/11), ალნურ *al[ı]nur/alınır* (253/5), ბზუმ *b[ı]zum/bizim* (14/13), ხრსზ *h[ı]rs[ı]z* (234/9), ხიმათ ედარიდი *h[ı]tmat edaridi/hizmet ederdi* (333/3), ქთაშინი *k[ı]tabini/kitabını* (12/9), ყლიჯა *q[ı]lica/kılıcı* (267/9), ყრზ *q[ı]rk/kırk* (291/10), ყზ *q[ı]z/kız* (121/17), ყრმზი *q[ı]rm[ı]zi/kırmızı* (165/16), ყრაღინდა *q[ı]rağında/kırağında* (40/1), ნამაზ *q[ı]lmağā/namaz kılmağā* (14/1)

-i- > -a-: ნამათ *namat/nimet* (199/5), საჰაბი *sahabi/sahibi* (222/14), ნაშანიშუ *naşaninu/nişanın u* (83/13)

i yerine *a* yazılımı: M. Beltadze'nin çalışmasında *sanamağ* (236/11) საღრ *sağr* (238/9) kelimesinde *sınamağ* olarak açıklayıp *ı* sesin *a* olarak yazıldığına *iddia* etmiştir. Eserimizde *სნამაღ s[ı]namağ* (78/16) სღრ *s[ı]ğr* (242/6) olarak da görülmektedir Ancak Nehcül Feradis⁵in dizininde *sanamak* “denemek, sınamak, saymak” anlamlarında bu kelimesine rastlamaktayız.

i- > e-: ეშითუნზ *eşitun[ı]z/işittiniz* (163/11)

⁵ Aysu Ata, Nehcül-Feradis, Dizin-Sözlük, TDK Yay., Ankara, 1998, s.360

-i- > -e-: გეჭტი *geht̃i/gitti* (295/9), გედუბ *gedub/gidip* (77/3), გეთ *get/git* (88/18)

ö-> o-: ოზ *oz/öz* (34/9), ოთური *oturi/ötürü* (75/14), ორთსუნ *ortsun/örtsün* (209/3), ოგრადურ იდუმ *ogradur idum/öğretirdim* (162/5), ოფდი *opdi/öptü* (161/18) ოლურ *olur/ölür* (61/13), ოლუიდი *oluidi/ ölüydü* (246/17)

-ö-> -o-: კორ *kor/kör* (322/6), გორუბ *gorub/görüp* (182/11), გორსათდუმ *gorsatdum/görsettim* (327/2), გონგლარუნზი *gonglarun[ı] zi/gönüllerinizi* (248/11), გონდარდი *gondardi/gönderdi* (71/13), გოგდან *gogdan/gökten* (85/14), ქოია *koia/köye* (220/4), ჩოლა *çola/çöle* (192/18), დონდილარ *dondilar/döndüler* (181/14), სოზ *soz/söz* (129/19)

o-> u-: ულარ *ular/onlar* (170/5), უზი *uzi/özü* (217/5), უზინა *uzina/özüne* (251/14)

-ü-> -u-: ქუჩუგინი *kuçugini/küçüğünü* (11/4) დუნიადა *duniada/dün-yada* (103/12), ბუგუნ *bugun/bugün* (188/14), ქუფრ ედუბ *kupr edub/kü-für edip* (278/12), ჩუნქი *çunki/çünkü* (189/16), ჩორაქ *çorak/çörek* (17/10), მუბარაქ ეჭტი *mubarak eht̃i/mübarek etti* (132/3), გუნაჰქარ *gunahkar/gü-nahkar* (168/13), დუზ *duz/düz* (24/6), გუჯ *guc/güç* (32/15), ქუჩუგ *kuçug/küçük* (11/5) მუმქინ *mumkin/mümkün* (144/5), სურუ *suru/sürü* (33/14), სუთ *sut/süt* (277/11), თუქანდი *tukandi/tükendi* (290/1), გუნი *guni/günü* (269/5)

ü-> u-: უჩინჯი *uçinci/üçüncü* (282/1), უსტინა *ust̃ina/üstüne* (36/4), უზათდი *uzatdi/uzattı* (203/1),

u,-ü-> o-: ოლქასინა *olkasina/ülkesine* (183/10), ოიად ყალუზ *oiag qaluz/uyanık kalınız* (95/8)

-u,-ü->-o-: მოაჯის *moacis/muacciz* (33/11), მოჰაბათუმდა *mohabatumda/muhabbetimde* (344/19), მომინ ოლ *momin ol/mümin ol* (364/9), მოჰიმ ოლდი *mohum oldi/mühim oldu* (224/5), გომიშ *gomiş/gümüş* (28/5)

-u-> -v-: სვალ ედუბ *sval edub/sual edip* (322/5), დვა ელაუნზ *dva elaun[ı]z/dua eyleyiniz* (84/18)

b) Ünsüz Yazılımı

b- > p-, p̣-: პაპუჩ *p̣apuç/pabuç* (271/10), პალუხ *p̣alux/balık* (132/2), ფაჰლალარ *pahlalar/baklalar* (66/15)

-t- > -d-: აღდადურ *aldadur/aldadır* (311/14), უნუდურმაზ *unudur-maz/unutturmaz* (231/14), უზადუბ *uzadub/uzatıp* (19/13), ანდ იჩსა *and içsa/ant içse* (80/17), ავრად *avrad/avrat* (92/3), ინად ედუბ *inad edub/inat*

edip (276/15), ტადლუ *tadlu/tatlı* (249/2), უმუდ *umud/umut* (304/4), ზად *zad/zat* (38/4)

d- > t-, t-: ტალღა *talğa/dalga* (118/4), თიქან *tikan/diken* (40/7), თიქანდან *tikandan/dikenden* (165/16), თიქდი *tikdi/dikti* (232/12), ტოლდი *tolđi/doldu* (174/18), ტოლი *tolı/dolu* (173/14), თაფრანდი *taprandi/deprendi* (104/5), ტოტაღლარიინან *toṭağlariinan/dudaklarıyla* (128/12), ტუიმასუნლარ *tuimasunlar/duymasınlar* (336/19), ტოიდილარუ *toidilaru/doydular u* (52/11)

t- > t-: ტაშ *taş/taş* (154/16), ტაშლამაღა *taşlamağa/taşlamağa* (327/1), ტუთდილარ *tutdilar/tuttular* (190/19)

-t- > -t-: გეჰტილარ *gehtılar/gittiler* (282/3), გეშტამალ *peştamal/peştamal* (162/8), ფიშ ტახტა *piş tahta* (110/11), ფრიშტა *piştā/feriştah* (152/12), ჯაჰუტლარ *cahutlar/yahudiler* (102/3), ვახტა *vahṭda/vakitte* (87/2), ბახტლუ *baḥṭlu/bahtlı* (198/1), ხასტა *ḥasta/hasta* (21/2), რასტ გელდი *raşt geldi/rast geldi* (118/14)

g- > q- : ყაირი *qairi/gayrı* (34/8), ყარიბლარდან *qariblardan/gariplerden* (59/2), ყარყალარი *qarqaları/kargaları* (233/8), ყავზა *qavḥa/kavga* (165/3), ყაზაბდან *qazabdan/gazaptan* (183/19), ყირეთლი *qiretli/gayretli* (197/7), ყუსლ ოლუნდი *qul olundi/gusül olundu* (185/8)

h- > h-: ხარაბ ედარ *ḥarab edar/harap eder* (15/2), ხარაჯ ვერმაღ *ḥarac vermağ/harac vermek* (263/8), ხარდალ თოხუმა *ḥardal toḥuma/hardal tohuma* (42/17), ხასტალარი *ḥastaları/hastaları* (123/11), ხათრლარიინი *alısunlar/hatırlarını alsınlar* (329/10), ხათა ეთმიშ დურ *ḥata etmiş dur/ hata etmiştir* (357/7), ხაზინა *ḥazina/hazine* (65/11), ხეირ დვა ელაუნიზ *ḥeir dva elaun[ı]z/hayır dua eyleyiniz* (198/16), ხოჯა *ḥoca/hoca* (64/9), ხორუზ *ḥoruz/horoz* (273/15), ხრსზ *ḥ[ı]rs[ı]z/hursız* (277/17), ხზმათ *ḥ[ı]zmat/hizmet* (270/15), ხაზარ ვერდი *ḥabar verdi/haber verdi* (363/1), ხამურიინდან *ḥamurindan/hamurundan* (53/17) ხოშ *ḥoş/hoş* (198/6)

-h- > -h-: მახლუხდან *maḥluḥdan/mahluktan* (232/13), მუხტაჩ *muḥṭac/muhtaç* (291/17), თახტა *taḥṭa/tahta* (110/11), თოხუმ *toḥum/tohum* (43/15), ჰაიხრდი *haiḥ[ı]rdi/haykırdı* (275/12)

-k- > -h-: იახუნ *iaḥun/yakın* (329/8), იაუხლაშდი *iauhlaşdı/yaklaştı* (221/12), იოხ *ioḥ/yok* (209/6), ირაზ *irah/ırak* (245/4), მახლუხდან *maḥluḥdan/mahluktan* (232/13), ოხუდილარ *oḥudilar/okudular* (358/11), ოხშარ *oḥşar/okşar* (321/9), ყალხდი *qalḥdi/kalktı* (4/13), სახლადუმ *saḥladum/sakladım* (350/14), ვახტ *vahṭ/vakit* (146/5), ბახუბ *baḥub/bakıp* (224/1),

ჩხარსუნ *ç[ı]harsun/çıkarsın* (130/8), ახმამ *aḥşam/akşam* (104/17), ახჩა *aḥça/akçe* (28/5)

-k > -ḥ: პალუხ *paluḥ/balık* (59/5), სადხ *sad[ı]ḥ/sadık* (82/3), თოხ *oldilar/tok oldular* (215/16), თოფრახ *topraḥ/toprak* (8/6), ბარდახლარი *bardaxlari/bardakları* (252/18), ჰახ *haḥ/hak* (160/1)

-k->-ḳ: დოშაკუნ *doşakun/döşegin* (110/2), ესკი *eşki/eski* (195/10), აშკარა *aşkara/aşıkarak* (332/10), ასკარდან *aşkardan/askerden* (267/2), გერჩაკ დურ *gerçaḥ dur/gerçektir* (313/5), ისკალასინდა *işkalasında/işkelesinde* (306/10), ქუჩუკდურ *kuçukdur/küçüküdür* (43/1), ქესკუნ *keskun/keskin* (48/8)

-k->-ğ: ინთიღამ ალმაზ *intiğam almaz/intikam almaz* (253/17), სადაღათ ვერუნზ *sadağat verun[ı]z/sadakat veriniz* (229/10)

-k->-ğ: მაშრიღდანუ *maşrığdanu/maşrıktan u* (239/12), მუშტაღ იდი *muştāğ idi/müştak idi* (320/10), იშიღ *işğ/ışık* (10/18), აღსაღ *ağsağ/aksak* (299/18), აღ ოლდი აგ *oldi/ak oldu* (56/5), აღჩაღ *alçağ/alçak* (241/4), ბაშმაღ *başmağ/başmak* (245/19), ბუდაღ *budağ/budak* (344/8), ბულაღ *bulağ/bulak* (300/2), ჩალმაღ *çalmağ/çalmak* (246/5), აღლამაღ *ağlamağ/ağlamak* (239/10), უმაღ *uşağ/uşak* (152/6)

k- > q-: ყულ *qul/kul* (87/5), ყლჯინან *q[ı]llicinan/kılıcıyla* (273/3), ყრბ *q[ı]rḥ/kırk* (186/13), ყრმზილუღდან *q[ı]rmzılığdan/kırmızılıktan* (53/2), ყრუბ *q[ı]rub/kırıp* (210/18), ყაბინა *qabina/kabina* (44/14), ყაბულ ედარ *qabul edar/kabul edar* (243/18), ყაჩდილარ *qaçdilar/kaçtırlar* (211/10), ყალანლარ *qalanlar/kalanlar* (169/14), ყალხარ *qalḥar/kalkar* (117/6), ყანუმი *qanumi/kanımı* (309/8), ყანათლარუნ *qanatlarun/kanatların* (83/4), ყარანლულ *qaranluğ/karanlık* (273/4), ყარდამ *qardaş/kardeş* (152/3), ყარიშმაღ *qarişmağ/karışmak* (276/8), ყარნინა *qarnina/karnına* (129/15), ყარშუ *qarşu/karşı* (230/18), ყოინლარ *qoinlar/koyunlar* (324/9), ყონშილარი *qonşilari/komşıları* (176/1), ყორხარიდი *qorḥaridi/korkardı* (124/6), ყულაღ ასარიდი *qulağ asaridi/kulak asardı* (265/4), ყურთარსუნ *qurtarsun/kurtarsın* (220/4), ყურუ *quru/kuru* (39/3), ყუმლარა *quslara/kuşlara* (15/16)

-k->-q-: მაყბულ ოლმაზ *maqbul olmaz/makbul olmaz* (189/2), მაშრიყდან *maşrıqdan/maşrıktan* (3/9), მუყადას ინჯილი *muqadas incili/mukaddes incili* (285/1), მუსტაჰაყ *muştahaq/müstahak* (287/8), საყინ ოლუნზ *saqin olun[ı]z/sakin olunuz* (26/10), თაჰყიყ *tahqiq/tahkik* (48/14), ხალყ *ḥalq/halk* (9/8), ფაყირლარა *paqirlara/fakirlere* (255/13), აღსაყალლუ *ağsaqallu/aksakallı* (201/13)

-n->-ng-, -nğ-: იენგი *iengi/yeni* (361/2), ბენგზარ *bengzar/benzer* (87/15), დენგიზა *dengiza/denize* (73/7), ანგლადილარ *angladilar/anladilar* (53/16), სონღი *sonği/sonu* (155/6), გონგლინდა *gonglinda /gönlünde* (25/12) თანღრი *Tanğri /Tanrı* (265/1)

f->p-: ფაყრლარ ინჯილი *paq[ı]rlar incili/fakirler incili* (204/3), ფარისლარ *parislar/ferisiler* (78/15), ფიქრლარინი *pikrlarini/fikirlerini* (226/14) ფრიმტალარინა *prıştalarina* (91/4), ფიქრ ეთმასუნ *pikr etmasun/fikir etmesin* (243/8), ფაიდათ *paidat/fayda* (216/15), ფნჯან *p[ı]ncan/fin-can* (140/12), ფრსათდა *p[ı]rsatda/firsatta* (151/1)

-f- > -p-: აფენდი *apendi/efendi* (80/2), თარაფინა *tarapina/tarafına* (50/14) თარიფ ედარამ *tarip edaram/tarif ederim* (222/14), ქეფინინან *ke-pininan/kefeniyle* (361/15), მუხალიფ *muhālip/muhālif* (140/11) ზიაფათ ედეიმ *ziapat edeim/ziyafet edeyim* (246/13)

s- > ş-: შეჯდა ყლდი *Şecda q[ı]ldı / secde kıldı* (19/11),

-s > -ş: მეჯლიშდა *meclışda/mecliste* (46/10), ნეჯიშ *neciş/necis* (49/18)

y- > i-: იაღლუზ *iağluz/yalnız* (13/11) იალანჩი *ialançı/yalancı* (85/5) იელ *ieğ/yağ* (280/3) იორღუნ *iorğun/yorgun* (295/13) ქოი *koi/koy* (242/3), ია *ia/ya* (23/15) იადინა *iadina* (164/6) იაღ *iağ* (158/4) იაღმურ *iağmur* (19/1) იახში *iaħşı* (40/8) იახუნ *iaħun* (268/4) იალან *ialan* (162/16) იალვარდი *ialvardi* (120/13) იამან *iaman* (11/12) იანდუმ *iandum* (308/3) იანინა *ianina* (174/11) იაფდი *iapdi* (19/5) იაფრაზლარდან *iaprahlardan* (148/2) იარალუ *iaralu* (147/13) იარამაზ *iaramaz* (200/12) *iarlar-yerler* (128/1) იაშლანდი *iaşlandı* (330/15), იაშინდა *İaşında* (212/10), იათდილარ *iatdilar* (88/3) იაუზლაში *iauhlaşdı* (98/14) იაზლმიშ *iaz[ı]lmış* (7/6) იეჯაგ *İecag* (122/5), იედი *iedi* (152/3) იედურდი *iedurdi* (297/17) იელ ასდი *iel asdı* (19/5) იემინ ეთმაუნზ *İemin etmaun[ı]z* (12/14) იოლდა *iolda* (52/4) იოზდურ *İohdur* (143/5)

-y- > -i-: დუნია *dunia* (285/14), ჰაიათ *haiat* (249/16), ჰაიქალ *hai-kal* (148/6), ხეირ *heir* (271/11), ყაიყუდან *qaiqudan* (272/10), ყაირი *qairi* (223/1), სოილადი *soiladi* (161/7), სოილაშურ *oşan soilaşur* *ikan* (227/16)

-y > -i: ყოი *qoi* (220/11), შეი *şei* (247/18), თოი *toi* (289/17), ბოი *boi* (257/10)

Ünsüz Düşmesi

y-> ø: უმუშად *umuşag* (32/5), უზ *uz* (41/19), უზბაში *uzbaşı* (279/5), უხიდა *uħida* (157/13), უგურდი *ugurdi yıka-* (119/5), უჯა *uca yüce* (167/12), ურეგინდან *uregindan* (50/10), ურეგი *uragi* (41/1), ულდუზინან *ulduzınan* (3/11), ილ *il* (120/16), ილან *ilan* (183/18), ილდარუმ *ildarum* (217/6)

v-> ø: ურალუმ uralum (42/10), ურდილარ urdilar (75/1)

h-> ø: ამრათინი amaratini (83/8), ამდ ედარიდი amd edaridi (294/1), აფისინი apisini (36/6), ექიმა ekima (110/18)

-h->ø: ნასიათლარუმი nasiatlarumi (11/4), ამისი amisi (308/8), საბა saba (16/7), შადათ şadat (51/4), შაარდან şaardan (14/14), ალყა alqa (263/13)

-n->ø: ბულარ bular (130/1), იჯირ icir (148/2), იქარ ედარსან ikar edarsan (94/16), ოლარ olar (14/3), საა saa (296/3), მაა maa (287/19), სორა sora (207/7), თარი Tari (294/19), არაუზდა arauzda (35/17)

ş->ø: იმდი imdi (161/10), იმდიდან imdidan (347/5)

Göçüşme (metathese)

-br->-rb-: ქირბით kirbit (252/15)

-vr->-rv-: არვად arvad (244/10), ავრად avrad (104/12)

-pr->-rp-: თარფადუბ tarpadub (166/15), თაფრანმაღ tapranmağ (155/8)

İsimden İsim Yapım Ekleri

-lu, -li

აბათლუ ოლა abadatlu ola (323/8), აღსაყალულარ ağsaqalular (97/10), ბაღლი bağlı (363/4), ბაღლუ bağlu (147/2), ბახტლუ დურ bahtlı dur (204/4), ბორჯლუ იდი Borclu İdi (62/5) ჯანლულარაუ canlularau (84/17), ევლულარი evlulari (198/8), იარალუ İaralu (223/17), აღსაყალლუ ağsaqallu (201/13), დოვლათლუ ოლდი dovlatlu oldi (249/8), დოვლათლი dovlatli (65/17), გოზლი gozli (203/12), გოზლუ gozlu (60/11), ნშანლუ nşanlu (173/12), ორუჯლუ oruclu (14/22), ყოხული qoħuli (205/17), ყოხულუ qoħulu (92/4), თიქანლუ tikanlu (356/10), ტადლუ tādлу (249/2)

-luğ

ჩობანლულ çobanluğ (250/18), იმანლულ ეთმიშ imanluğ etmiş (165/11), დილანჩილულდან dilançılığdan (247/6), იოლდამლულდა İoldaşluğda (182/3), ორთალულდა ortaluğda (364/6), ფედანზარლულ ედან peğanbarluğ edan (176/15), ფადიშაჰლულინი padişahluğini (7/16), შაჰადათლულ ვერირ şahadatluğ verir (286/5) დუშმანლულ ედარლარ duşmanluğ edarlar (84/5), ყორხულულ qorħuluğ (172/2)

-s[i]z,-saz

აელსაზ aeğsaz (60/6), აყლსზ aq[i]ls[i]z (80/19), ასპაბსზ aspabs[i]z (76/18), ელსზ els[i]z(60/5), გუნაჰსზ gunahs[i]z (315/16), სუსზ sus[i]z

-çi

ავჭი avçi (8/18), დავაჩინუნ davaçinun (236/15), იალანჭი ისალარ İalançi İsalār (85/5), ყაფჩია qap[ı]çia (353/9), ზურნაჩილარი zurnaçilari (25/16)

Çekim Ekleri**İsim Çekim Ekleri****Çokluk eki: -lar**

არვადლარ arvadlar (279/9), იშლარი işlari (310/19) ბეგლარ beglar (278/3) ევლარი evlari (144/12) ილანლარ ilanlar (28/16) ითლარ itlar (51/6) ქიშილარ kişiler (228/9) მალაიქლარ malaiklar (179/3), ყზლარ q[ı]zlar (88/12), ყოინლარ qoinlar (324/8), სოზლარ sozlar (280/18), ზადლარ zadlar (252/6)

Soru eki -mi, -mu

აკმადუმმი Akmadummi (42/8) დეგულმი degulmi (270/15) დემაზლარმი demaz larmi (314/9) სოილარმუ soilarmu (43/10) იჩმაზმი içmazmi (238/9) გორმადუმმი gormadummi (354/11) სეჩმადუმი seçmadumi (310/12)

Hal ekleri:**Yönelme Hal eki: -a**

ადინა adina (291/15) აღასინა ağasina (242/9) ათეშინა ateşina (141/7) ბირინა birina (132/17) დენგიზინა dengizina (130/17) ევინა evina (235/7) გოზლარინა gozlarina (133/10) კანთა kanta (135/13) მაა maa (342/9) მანა mana (187/5) თარლასინა tarlasina (76/8) ახორა aħora (178/9) ალაჰა Alaha (322/16) ჯანათა canata (143/18) ჩოლა çola (5/17) ევუა evua (71/14) გემია gemia (23/7) იოლა iola (146/17) თანღრია Tanğria (257/5)

Belirtme Hal eki: -i

აიაღლარუნზი aiağlarun[ı]zi (339/7) ათასინი atasini (242/16) ბირინი birini (2/14) ალთუნი altuni (81/1) ჩოფი çopi (16/17) ქიშიუ kişui (296/11) ჯანუი canui (103/4) ბორჯუი borcui (62/9)

Bulunma Hal eki: - da

ბირდა Birda (303/17) ჯანათდა Canatda (32/12) ევდაქი evdaki (24/3) გოგდადურ gogdadur (261/14) გუნაშდა gunaşda (267/12) უსტინდა ustında (204/11) ბაშდა başda (14/2) იერდა ierda (197/10) ყაფუდა qapuda (147/6) ვახტდა vahṭda (116/7)

Ayrılma Hal eki:-dan

ბანდან Bandan (325/2) ევინდან evindan (156/4) გოზინდან gozindan (17/2) ქანთდან kantdan (71/9) ქათიბლარდან katiblardan (127/17) ყანინდან qanindan (230/11) ყორხუსინდან qorhusindan (322/12) ურაგინდან uragindan (50/11) ალაჰდან Alahdan (318/18) ათმაგდან atmagdan (305/9) ბულუთდან bulutdan (56/12) დერიდან deridan (5/19) ტაშდან taşdan (105/5)

İlgi Hal eki:-un

ჯალილ დერიანუნ Calil derianun (8/14) ჯანათუნ ინჯილი Canatun İncili (9/7) ასპაბლარუნ aspablarun (48/17) ჯაჰუტლარუნ cahutlarun (363/5) გოგლარუნ goglarun (267/16) ქანთუნ kantun (95/3) კიმსანუნ kimsanun (152/1) ალაჯუნ ağacun (73/6) ალაჰუნ Alahun (81/10) ბუღდანუნ buğdanun (42/5) თანღრინუნ Tangrinun (180/1)

Fiil Çekimleri

Şahıs Ekleri

1. Tekil - am	1. Çoğul - uk, -uḡ,
2. Tekil -san	2. . Çoğul - s[1]z,- uz
3. Tekil -dur	3. . Çoğul - durlar

ბოზანამ Çobanam (325/6) ადამამ Adamam (20/5) გელურამ geluram (341/13) გელურსან gelursan (341/5) გუნაჰკარდურ gunahkardur (206/6) აჩარსზ açars[1]z (147/8) ალურუქ aluruk (304/13), ბათარუხ bataruḡ (22/3) ბილმადუქ bilmaduk (308/4) ბილმადუხ bilmaduḡ (58/3) ბუირდუხ Buirduḡ (105/12)

Şimdiki Zaman eki: -yir

ჩადრეირ çağ[1]reir (103/17) გელეირ geleir (85/18) დემეირამ demeiram (62/1) სოილეირსან Soileirsan (100/6)

Geniş Zaman ekleri:–r, -ur, -ar

ბილურზ Bilur[1]z (53/3) ბილურამ Biluram (190/1) დიარამ diaram (16/4) ვერურამ veruram (224/7) არარსზ arars[1]z (317/6) არარსან ararsan (297/10) ბულმანამ Bulmanam (276/13) ბილმანამ Bilmanam (163/18) ბილმასზ Bilmas[1]z (68/13) ბუირურ Buirur (56/13)

Görülen Geçmiş Zaman ekleri:– di, -ḡi,-du

ბაღიშლადუნ Bağışladun (349/12) ბაღლადილარ bağladilar (164/11) ბეგანდუმ begandum (185/12) ბოლდილარ boldilar (359/4) ბრახტილარ

brahtilar (223/17) ბულდილარ buldilar (159/7) დუშტილარ duštilar (280/14) გეჭდილარ geçdilar (305/15) გორდუხ Gorduh (90/15) გელდუმ geldum (337/9) ჩხარდუხ Ç[ı]harduz (90/13) ეშითდუნჲ eşitdun[ı]z (30/1) ეშითდი Eşitdi (3/13)

Öğrenilen Geçmiş Zaman eki:-miş

დემიშდურ Demişdur (5/12) ჩხმიშამ ç[ı]hmişam (362/17) დურმიშ durmiş (209/12) ოთურმიშ oturmuş (163/8) ყონმიშ qonmuş (223/14)

Gelecek Zaman ekleri: -acağ, -acag,-acah

ბოიანაჯაგამ Boianacagam (68/15) გელაჯახ gelacah (6/3) გელაჯადურ gelacagdur (55/14) გელაჯალსან Gelacagşan (203/11) ოგრადაჯალ დურ ogradacag dur (313/18)

Sonuç

1. Yapım ve çekim eklerinde düz-geniş ünlüler genellikle hep a ünlü-sü ile yazılmıştır: katiblar(166/17), beglar(278/3), aēglari (17/5), ağacından (86/2) ahr guninda (308/1) ateşa (184/5), bang vermaz (160/9), biçmağa (298/5), bilmaz idi (290/9), birina(118/11), demağ(110/2) demazlar (252/2) dengiza (22/5) desam (274/8), ogratmağa(134/6), ozindan(217/19), ozlarina(52/7)
2. Bazı durumlarda ünsüzler arasında ı hiç yazılmamıştır: ჩაღრნჲ çağ[ı]r[ı]n[ı]z (76/14) ჩრად Ç[ı]rağ (87/17), დრლურ d[ı]r[ı]lur (170/1) დაღლმიშ dağmış (27/4) დრი d[ı]ri (216/5) ჰაზრ haz[ı]r (360/12) იწნდა iç[ı]nda(117/10) ნშან n[ı]şan
3. Gürcücede ö sesi olmadığı için çoğu durumlarda o sesi kullanılmıştır. კორ kor (322/6), გორუბ Gorub (182/11),
4. Gürcücede ü sesi olmadığı için çoğu durumlarda u sesi kullanılmıştır. Kuçugini (11/4) Duniada (103/12), bugün (188/14)
5. Gürcü alfabesinde f sesi olmadığı için f sesi yerine p sesi kullanılmıştır. paq[ı]rlar İncili (204/3) parislar (78/15) pikrlarini (226/14) priştalarına (91/4), pikir etmasun (243/8)
6. Gürcü alfabesinde y sesi olmadığı için bu ses yerine metnimizde bu sese en yakın ses olan /i/ ünlüsünün kullanıldığı belirlenmiştir: iağ-luz (13/11) ialançi (85/5) ieğ (280/3) iorğun (295/13) koi (242/3), ia (23/15) iadina (164/6) iağ (158/4) iağmur (19/1) iağşi (40/8) iağhun (268/4) ialan (162/16) ialvardi (120/13) iaman (11/12) iandum (308/3) ianina (174/11) iapdi (19/5) iaprahlardan (148/2)

7. Türkiye Türkçesinin Doğu ağızları ile Azerbaycan, Karluk ve Kıpçak grubu Türk lehçelerinin önemli özelliklerinden biri olan söz başındaki **b->m-** değişiminde metnimizin /m-/ tarafında olduğu görülmektedir: მან man/ben (11/22), მანა mana/bana (187/5), მინ min/bin (62/5).
8. Söz içi ve sonu -k- ünsüzünün Türkiye Türkçesinin Doğu Anadolu ağızları ile Azerbaycan Türkçesindeki gibi sızıcılaşarak -h-‘ya dönüştüğü belirlenmiştir: იახუნ iahun/yakın (329/8), იახულამდი iahulaşdi/yaklaşdı (221/12), იახ yok (209/6), ირაх irah/ırak (245/4)
9. Geniş zamanın olumsuz çekiminde çağdaş Türk yazı dillerinden Azerbaycan Türkçesinde olduğu gibi –manam şekilleri kullanılmaktadır: ბულმანამ bulmanam (276/13) ბილმანამ bilmanam (163/18).⁶

KAYNAKÇA

- ABULADZE Ts, M. İluridze, 2004, Türkçe Yazmalar Kataloğu, Tbilisi, Kvirioni Yayınları
- BELTADZE, Murman, 1967, “XIII. Yüzyıl Gürcü Transkripsiyonlu Türkçe Eser”, ,C. 121, Tiflis 1967, s. 125-163, **Tiflis Devlet Üniversitesi Yayınları**
- Gürcistan Milli Arşiv El yazmaları Kataloğu, N 401
- DEVELİ, Hayati, 2002, *Eski Türkiye Türkçesi ağızlarının sınıflandırılmasında morfolojik esaslar*, Türkbilig, s-121

⁶ Hayati DEVELİ, *Eski Türkiye Türkçesi ağızlarının sınıflandırılmasında morfolojik esaslar*, Türkbilig, 2002/4, s-121

Birinci asıl nüshası. 1. sayfa

